

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Γεωγραφία της Υπαίθρου

Ενότητα : Εισαγωγή

Κίζος Αθανάσιος

Τμήμα Γεωγραφίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο **«Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών»** έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1. Σκοποί ενότητας	4
2. Περιεχόμενα ενότητας	4
2.1 Εισαγωγή.....	4

1. Σκοποί ενότητας

Σκοποί της ενότητας αυτής είναι μια πρώτη εισαγωγή στο μάθημα και η παρουσίαση του περιεχομένου και της προβληματικής του μαθήματος.

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 Εισαγωγή

Οι σημειώσεις που ακολουθούν αποτελούν συμπλήρωμα των παραδόσεων του Μαθήματος «Γεωγραφία της Υπαιθρου» του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Για περισσότερες λεπτομέρειες οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να ανατρέξουν στην ενδεικτική βιβλιογραφία που δίνεται στο τέλος των σημειώσεων αυτών.

Η δομή των σημειώσεων ακολουθεί αυτή των παραδόσεων και οργανώνεται σε 4 άνισες όσον αναφορά στην έκταση τους θεματικές ενότητες. Η πρώτη ενότητα αποτελεί μια σύντομη εισαγωγή στις έννοιες του μαθήματος και στις μεθόδους ανάλυσης που χρησιμοποιούνται σε αυτό. Η δεύτερη ενότητα δίνει μια σύντομη επισκόπηση της ιστορίας των κοινωνιών της υπαίθρου στον κόσμο, των συστημάτων παραγωγής τους, των αγροτικών διαχειριστικών συστημάτων και του αγροτικού τοπίου τους. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην παρουσίαση Ευρωπαϊκών και Μεσογειακών παραδειγμάτων, έτσι ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση μεταξύ διαφορετικών διαχειριστικών συστημάτων και διαφορετικών εποχών, ενώ ειδική αναφορά δίνεται στις σύγχρονες γεωγραφίες της υπαίθρου ως χώρου κατανάλωσης και ως συμβολικού αντικειμένου. Η τρίτη ενότητα αναλύει τις μεταβολές του αγροτικού τοπίου και της υπαίθρου στον Ελληνικό χώρο με ιδιαίτερη έμφαση στην περίοδο της αγροτικής μεταρρύθμισης και της αγροτικής εξόδου και ειδική αναφορά στις σύγχρονες εξελίξεις αλλά και προσεγγίσεις για την ύπαιθρο, τις κοινωνίες και τη βιώσιμη ανάπτυξη της. Η τελευταία ενότητα επιχειρεί να ανακεφαλαιώσει τη συζήτηση που έχει προηγηθεί και να προσφέρει ερεθίσματα για τη μελλοντική εξέλιξη της έννοιας της υπαίθρου και των κοινωνιών της.

2.2 Εισαγωγή Στο Μάθημα, Παρουσίαση Του Περιεχομένου Και Της Προβληματικής Του Μαθήματος

2.2.1 Γενικοί Ορισμοί Και Μέθοδοι Ανάλυσης Που Θα Χρησιμοποιηθούν

Οι ορισμοί των εννοιών στις επιστήμες είναι ένα πολύ σημαντικό θέμα, καθώς ακόμη και λεπτές διαφορές στις αποχρώσεις των εννοιών που χρησιμοποιούνται μπορεί να διαφοροποιήσουν εντελώς το πλαίσιο αναφοράς τους και να καταλήξουν τελικά σε 'διαφορετικές γλώσσες' με αποτέλεσμα την αδυναμία συνεννόησης και συζήτησης μεταξύ όσων χρησιμοποιούν τις λέξεις και τις έννοιες με διαφορετικό τρόπο. Είναι έτσι πολύ σημαντικό να καθορίζουμε και να ξεκαθαρίζουμε τις έννοιες στις οποίες αναφερόμαστε και να προσπαθούμε να τις χρησιμοποιούμε με τρόπο συμβατό με προηγούμενους ορισμούς και έννοιες και σύμφωνα με την καθιερωμένη επιστημονική πρακτική. Οι επιστημονικοί νεολογισμοί άλλωστε είναι αποτέλεσμα προσεγγίσεων διαφορετικών από τις ως τότε καθιερωμένες, για τις οποίες απαιτείται ένα καινούργιο

λεξιλόγιο, για να τονίσει τις διαφορές από τις προηγούμενες έννοιες. Όλα αυτά δεν σημαίνουν βέβαια ότι το περιεχόμενο και ο τρόπος χρήσης των λέξεων και των εννοιών που αντιπροσωπεύουν παραμένει σταθερός και αναλλοίωτος σε μεγάλες χρονικές περιόδους. Ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει: το περιεχόμενο και ο τρόπος χρήσης των λέξεων και των εννοιών διαφοροποιείται συνεχώς. Τα παραδείγματα αφθονούν. Έτσι, ένας φυσικός του 17^{ου} αιώνα θα είχε σημαντική δυσκολία να παρακολουθήσει τις σημερινές συζητήσεις περί μάζας και βάρους, καθώς οι έννοιες αυτές την εποχή του είχαν εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο. Ένας γεωγράφος των αρχών του 20^{ου} αιώνα θα είχε επίσης σημαντικές δυσκολίες να κατανοήσει το περιεχόμενο της έννοιας του πολιτισμικού τοπίου σήμερα. Καθίσταται λοιπόν απαραίτητο να είμαστε από την αρχή της οποιασδήποτε προσπάθειας ανάλυσης και έρευνας οποιονδήποτε φαινομένων όσο το δυνατόν περισσότερο συγκεκριμένοι σχετικά με τις έννοιες που χρησιμοποιούμε, τους ορισμούς τους, το περιεχόμενό τους, τις μεθόδους και τις διαδικασίες μέτρησής τους.

Στο συγκεκριμένο μάθημα, θα ασχοληθούμε με την γεωγραφία της υπαίθρου, δηλαδή θα αναλύσουμε πρώτα το περιεχόμενο και τις μεταβολές του των εννοιών που μας ενδιαφέρουν, δηλαδή της υπαίθρου και έπειτα θα δούμε διαφορετικές μεθόδους γεωγραφικής ανάλυσης και θα εξετάσουμε τις ιστορικές μεταβολές στις έννοιες και στις κοινωνίες της υπαίθρου και ορισμένων ακόμη εννοιών που θα μας χρησιμεύσουν για να κατανοήσουμε καλύτερα τις μεταβολές αυτές, όπως είναι η έννοια του αγροτικού τοπίου και της μεταβολής του. Έτσι, πρέπει να καθορίσουμε τι ακριβώς θα εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην ύπαιθρο, στον αγροτικό χώρο και στο αγροτικό τοπίο.

Στο μάθημα αυτό λοιπόν και στις σημειώσεις που ακολουθούν, ως *γεωργία* και *γεωργική παραγωγή* θα νοείται η φυτική παραγωγή, ως *αγροτική παραγωγή* θα νοείται η γεωργία, η κτηνοτροφία, η δασοκομία. Ως *δραστηριότητες πρωτογενούς τομέα* θα νοούνται όλες οι παραπάνω με την προσθήκη της αλιείας και των ορυχείων. Έτσι, η έννοια του *αγροτικού χώρου* περιλαμβάνει τις περιοχές στις οποίες ασκούνται δραστηριότητες αγροτικής παραγωγής και η *ανάπτυξη του αγροτικού χώρου ή η αγροτική ανάπτυξη* αναφέρεται στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της αγροτικής παραγωγής.

Η έννοια της *υπαίθρου* είναι ευρύτερη από αυτή του αγροτικού χώρου και περιλαμβάνει και όλες τις υπόλοιπες δραστηριότητες που ασκούνται στον χώρο που ορίζεται ως ύπαιθρος (αναλυτικά στη συνέχεια οι ορισμοί). Η διαφορά λοιπόν μεταξύ 'αγροτικού χώρου' και 'υπαίθρου' είναι ποιοτική: ο αγροτικός χώρος αναφέρεται σε συγκεκριμένες *δραστηριότητες* που λαμβάνουν χώρα σε αδιευκρίνιστο χωρικό πλαίσιο, ενώ η ύπαιθρος αναφέρεται σε αδιευκρίνιστες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένο *χωρικό πλαίσιο*. Ο συμβατικός ορισμός της έννοιας άλλωστε είναι καθαρά χωρικός: «τα έξω από τις πόλεις μέρη, η εξοχή» (Ελληνικό Λεξικό, σελ. 794). Όπως όμως όλες οι έννοιες που αναφέρονται στην σχέση του ανθρώπου με τον χώρο, το περιεχόμενο της έχει μεταβληθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες (μεγαλύτερη ανάλυση για την έννοια στο μάθημα «Ανάπτυξη της υπαίθρου και πολιτικές») Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί η σταδιακή οικοδόμηση του περιεχομένου της έννοιας και της μεταβολής του. Έτσι, αρχικά θα δοθούν οι διοικητικοί και πολιτικοί ορισμοί της υπαίθρου που χρησιμοποιούνται από εθνικούς και υπερεθνικούς οργανισμούς και στη συνέχεια μια σύντομη περιγραφή του περιεχομένου και των ορισμών σύγχρονων επιστημονικών προσεγγίσεων. Η περιγραφή αυτή συμπεριλαμβάνει και τη σταδιακή μετάβαση από τον 'αγροτικό χώρο' στην 'ύπαιθρο'.

Η παράθεση αυτή των ορισμών που θα χρησιμοποιηθούν δεν πρέπει να δώσει την εντύπωση ότι αυτό το σύστημα χρησιμοποιείται παντού ή ότι αποτελεί κάτι οριστικό και παγιωμένο. Δύο ζητήματα γενικά προκύπτουν που αφορούν στους παραπάνω ορισμούς. Το πρώτο ζήτημα έχει να κάνει με το περιεχόμενο των όρων. Ο όρος 'ύπαιθρος', αν ως λέξη υπήρχε, έχει εισαχθεί στην συζήτηση της 'μελέτης της εξοχής' για να διαχωριστεί η προσέγγιση αυτή από τις καθιερωμένες αγροτικές μελέτες, που αναφέρονταν στενά στον αγροτικό τομέα. Το δεύτερο ζήτημα είναι σημαντικότερο από το πρώτο και έχει να κάνει με την απόδοση στα Ελληνικά μιας σειράς από όρους της διεθνούς βιβλιογραφίας για τέτοια θέματα. Η εισαγωγή του όρου 'ύπαιθρος' (rural στα Αγγλικά και στα Γαλλικά), έχει γίνει εδώ και λίγες δεκαετίες στην επιστημονική θεωρία και πρακτική του Δυτικού κόσμου, αλλά η αντίστοιχη μετάφραση στα Ελληνικά αποδιδόταν ως πρόσφατα ως 'αγροτικό', καθώς η ύπαιθρος ταυτιζόταν με τον αγροτικό χώρο. Η σύγχυση αυτή έχει παραμείνει στην Ελληνική βιβλιογραφία και ενώ στη διεθνή ο όρος 'ύπαιθρος' έχει καθιερωθεί ως έννοια διακριτή από αυτή του αγροτικού χώρου, στην Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη αυτή η ρητή διάκριση, με αποτέλεσμα ακόμη και επίσημες μεταφράσεις Κανονισμών και Αποφάσεων της ΕΕ να αναφέρονται στην 'αγροτική ανάπτυξη' και όχι στην 'ανάπτυξη της υπαίθρου' ή να αναφέρονται εναλλακτικά στις δύο έννοιες θεωρώντας τις ταυτόσημες. Θα πρέπει λοιπόν να έχουμε στο μυαλό μας όλα αυτά όταν συναντάμε τους όρους αυτούς στην Ελληνική βιβλιογραφία. Εδώ θα τηρηθεί η διάκριση: rural: ύπαιθρος, agricultural: αγροτικός.